

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”

Parteneriat stat – ONG-uri în domeniul diplomației culturale

-rezumat-

Coordonator științific:

Conf. univ. dr. habil. Melania-Gabriela Ciot

Absolvent:

Andreea-Dalina Petrașca

Cluj-Napoca

2021

Cuprins

1. Introducere	4
1.1. Contextualizarea tematicii	4
1.2. Descrierea cercetării	5
1.2.1 Metode și tehnici de cercetare.....	8
1.3. Interogațiile cercetării.....	10
2. Diplomația culturală și rolul acesteia în relațiile internaționale	11
2.1. Reconfigurarea relațiilor internaționale - o scurtă abordare teoretică asupra contemporaneității	12
2.2. Despre politica externă și procesul decizional caracteristic acesteia – premisele creșterii importanței conceptului de <i>smart power</i> și a rolului acestuia în luarea deciziilor de politică externă	16
2.3. Diplomația culturală ca instrument de exercitare a <i>smart power</i>	30
3. Noi direcții de acțiune în diplomația culturală. Studiu teoretic asupra importanței actorilor non-statali în domeniu	44
3.1. Redefinirea conceptului de diplomație culturală - emergența noilor actori	46
3.2. Strategii de diplomație culturală cu implicarea actorilor non-statali - exemplul Uniunii Europene.....	53
3.3. Rolul și importanța actorilor non-statali în diplomația culturală.....	57
4. Aspecte ale diplomației culturale române	65
4.1. Prezențe culturale în istoria diplomației române	66
4.2. Scurtă abordare a diplomației culturale române în perioada comunistă.....	79
4.3. Diplomația culturală română în prezent și poziția acesteia în politica externă a României	86
5. Analiza comparativă a parteneriatelor dintre stat și ONG-uri în domeniul diplomației culturale. Exemplele Republicii Franceze, Republicii Ceha, Regatului Suediei și al Republicii Italiene.....	99
5.1. Republica Franceză - Studiu de caz.....	100
5.2. Republica Cehă - Studiu de caz.....	110
5.3. Regatul Suediei – Studiu de caz	117
5.4. Republica Italiană - Studiu de caz	125
5.5. Parteneriatele dintre stat și ONG-uri în domeniul diplomației culturale – o perspectivă a specialiștilor și practicienilor în domeniu.....	134
5.5.1. Interviu realizat și analiza conținutului acestuia din punct de vedere cantitativ	134
5.5.2. O analiză calitativă asupra interviului realizat și câteva aspecte concludive asupra celor patru modele de diplomație culturală.....	142
6. Concluzii și perspective viitoare de cercetare.....	154
Bibliografie.....	162

Cuvinte cheie: diplomație culturală, *soft power/smart power*, influențarea procesului decizional de politică externă, actori non-statali, organizații neguvernamentale, parteneriate public-private.

Considerații generale

Complexitatea ce a caracterizat dintotdeauna mediul global, evoluția continuă a acestuia, precum și provocările multiple și diverse ce îl marchează, au impus necesitatea găsirii și stabilirii unor instrumente de prevenție și reacție la toate aceste amenințări. Diplomația a reprezentat mereu unul dintre principalele astfel de instrumente. În domeniul de specialitate este în mod general acceptat faptul că activitatea diplomatică cuprinde mai multe dimensiuni, fără a se limita la cea politică. Astfel, vorbim despre diplomația economică sau despre cea culturală, aceasta din urmă cunoscând o dezvoltare majoră și făcând obiectul numeroaselor cercetări pe parcursul ultimilor ani. Interesul pentru dezvoltarea cercetării în domeniul diplomației culturale apare în contextul în care găsirea unor soluții reale la amenințările hibride cu care se confruntă comunitatea internațională în prezent este imperioasă, iar crearea de legături culturale între actorii internaționali este considerată a fi una dintre principalele modalități de apropiere a acestora și de crearea a unui „front comun” în fața problemelor comune.

Dacă despre dimensiunea politică a diplomației încă putem afirma că reprezintă apanajul guvernelor, atunci când vorbim despre diplomația culturală, trebuie să menționăm faptul că aceasta poate implica un număr mult mai variat de actori, proveniți dintr-un număr variat de sectoare. Domeniul diplomației culturale este un exemplu foarte relevant pentru ceea ce înseamnă interacțiunea, cunoașterea reciprocă și recunoașterea intereselor partenerilor statali sau non-statali de pe scena internațională, în vederea promovării și atingerii propriilor obiective.

Lucrarea de față se înscrie în activitatea de cercetare cu privire la domeniul diplomației culturale și, mai precis, al rolului actorilor non-statali, de tip ONG, în acest domeniu susmenționat. Tema generală de cercetare, ce s-a dorit a fi abordată încă de la începutul studiilor doctorale, își propune să aducă o contribuție suplimentară și un element în mare măsură inovator în literatura de specialitate, și anume o analiză a parteneriatelor dintre state și actorii privați, sau non-statali, în domeniul diplomației culturale, acesta fiind un subiect mai puțin abordat de către cercetători. La o primă vedere, pot fi identificate numeroase lucrări despre redefinirea diplomației culturale și a rolului acesteia în relațiile internaționale, despre importanța *soft power* în relațiile internaționale, despre creșterea rolului actorilor non-statali pe scena internațională, în politica externă, în

diplomația publică sau chiar și în cea culturală (Lee și Ayhan¹, Jora², Isar și Triandafyllidou³, Green⁴, Chechi⁵ etc.), însă în ceea ce privește parteneriatele încheiate între stat și ONG-urile de specialitate în acest ultim domeniu, informațiile sunt restrânse.

Subiect de anvergură și care suscită un interes din ce în ce mai accentuat în cadrul literaturii de specialitate, diplomația culturală necesită o abordare comprehensivă, începând de la aspectele teoretice, mai generale, și până la componentele mai punctuale ale acesteia, cum este rolul ONG-urilor și parteneriatele dezvoltate între acestea și actorii statali în cadrul acțiunilor specifice domeniului. Acest din urmă subiect este abordat mai pe larg în capitolul final al lucrării, cuprinzând o analiză comparativă a patru modele de diplomație culturală identificate în cele patru statele membre ale Uniunii Europene pe care le-am selecționat în vederea studiilor de caz.

Teza de doctorat este împărțită în câteva capitole principale, după cum urmează: „Introducere”, „Diplomația culturală și rolul acesteia în relațiile internaționale”, „Noi direcții de acțiune în diplomația culturală. Studiu teoretic asupra importanței actorilor non-statali în domeniu”, „Aspecte ale diplomației culturale române”, „Analiza comparativă a parteneriatelor dintre stat și ONG-uri în domeniul diplomației culturale. Exemplele Republicii Franceze, Republicii Cehe, Regatului Suediei și Republicii Italiene” și „Concluzii”. Prin fiecare dintre aceste capitole se încearcă parcurgerea teoretică etapizată a domeniului diplomației culturale înspre ceea ce urmărim la finalul cercetării, prin analiza comparativă realizată, iar întregul proces are la bază în principal cercetarea calitativă, alături de câteva elemente specifice cercetării cantitative, prezente în capitolul final.

Metode și tehnici de cercetare

Alegerea unui anumit tip de cercetare, calitativă sau cantitativă, depinde, în general, de întrebările de cercetare la care se dorește obținerea unor răspunsuri și de preferințele sau competențele cercetătorului. În domeniul relațiilor internaționale, unul marcat de o complexitate deosebită atât în ceea ce privește actorii implicați, nivelurile la care se desfășoară anumite acțiuni, cât și tematicile abordate, metodele de cercetare alese pot fi adesea mixte. În cazul de față, dacă ne referim la domeniul diplomației culturale, este evident faptul că acesta implică și este determinat

¹ Geun Lee și Kadir Ayhan, „Why Do We Need Non-state Actors in Public Diplomacy?: Theoretical Discussion of Relational, Networked and Collaborative Public Diplomacy”, în *Journal of International and Area Studies*, vol. 22, nr. 1, 2015.

² Lucian Jora, „New Practices and Trends in Cultural Diplomacy”, *culturaldiplomacy.org*, http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/articles/cultural_diplomacy/New_Practices_And_Trends_In_Cultural_Diplomacy_-_Lucian_Jora.pdf, accesat la data de 30.05.2020.

³ Yudhishtir Raj Isar și Anna Triandafyllidou, „Introduction to this Special Issue Cultural Diplomacy: What Role for Cities and Civil Society Actors?”, în *International Journal of Politics, Culture and Society*, 7 octombrie 2020.

⁴ Steve Green, „New directions”, *Cultura y Proyección Exterior: Nuevos Valores y Estrategias de Acción*, Real Instituto Elcano, Madrid, 2010.

⁵ Alessandro Chechi, „Non-state actors and cultural heritage: friends or foes?”, în *Boletín Oficial del Estado*, Universidad Autónoma de Madrid, 2015.

de numeroși factori sociali și culturali. Diplomația culturală înseamnă interacțiuni, interdisciplinaritate, influențarea preferințelor, factori psihologici ș.a.m.d. Pentru a ajunge la rezultatul urmărit este nevoie de o descriere și înțelegere a fenomenului. Prin urmare, o cercetare în acest domeniu impune în primul rând o abordare calitativă. După cum spuneam și în rândurile anterioare, datele cu privire la parteneriatele încheiate între state și ONG-uri în domeniul diplomației culturale sunt destul de restrânse, prin urmare și în această situație o cercetare calitativă „ajută la identificarea factorilor care influențează o situație acolo unde dispunem de date puține”⁶, în același timp „oferind posibilitatea abordării interdisciplinare a unui subiect”⁷.

Alegerea desfășurării unor studii de caz se încadrează, la rândul său, în metodologia de cercetare calitativă⁸. În situația noastră, analiza comparativă prezentată are la bază mai degrabă interpretabilitate și creativitate decât comparații numerice. Ca surse secundare de colectare a datelor, în această situație, menționăm rapoarte și alte documente oficiale ale unor instituții publice sau actori statali și non-statali, însă, în egală măsură, principala sursă de colectare a datelor va fi reprezentată de interviul structurat. Ținând cont de neprevăzutul context pandemic și măsurile restrictive impuse de acesta în privința relațiilor interumane, se impune alegerea interviului structurat, cu întrebări prestabilite, această metodă diminuând considerabil interacțiunile directe între cercetător și intervievați. Analiza datelor obținute prin metoda și sursele de colectare specificate anterior se va realiza în principal prin analiza de conținut a interviurilor adresate, dar și prin analize narrative sau de discurs.

Alegerea interviului structurat, cuprinzând 10 întrebări prestabilite și adresate concomitent unui eșantion format dintr-un număr de 20 de specialiști în diplomație culturală, reprezentanți ai nivelului statal din cele patru state membre ale Uniunii Europene supuse studiului, presupune și o analiză cantitativă a datelor obținute. Evidențierea unui top al statelor analizate din punct de vedere al utilizării diplomației culturale, stabilirea categoriilor de parteneriate încheiate între nivelul statal și cel non-statal în domeniul diplomației culturale, stabilirea etapelor de desfășurare a unui astfel de parteneriat, sau evaluarea în baza unor criterii cantitative a eficienței unei acțiuni sau strategii de diplomație culturală, pot reprezenta importante elemente de abordare cantitativă în cadrul prezentei cercetări și vor fi luate în considerare pe parcursul acesteia.

Interogațiile cercetării

Principalele două întrebări de cercetare ce au stat la baza tezei de doctorat și spre ale căror răspunsuri se îndreaptă fiecare etapă și temă abordată în cadrul acestei lucrări sunt următoarele:

⁶ Melania-Gabriela Ciot, *Modelul negociatorului (idiosincrazii în procesul decizional al politicii externe)*, Cluj-Napoca: Editura EIKON, 2012, p. 20.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 21.

1. *Care sunt modalitățile concrete de implicare a ONG-urilor, în calitate de actori non-statali, în acțiunile de diplomație culturală?*

2. *Care sunt tipurile de parteneriate dintre stat și ONG-uri în domeniul diplomației culturale?*

Concluzii și perspective viitoare de cercetare

Parteneriatele în domeniul diplomației culturale sunt esențiale, după cum am putut observa pe parcursul prezentei lucrări, atât dacă vorbim despre parteneriate publice, cât și despre parteneriate public-private, acestea oferind un plus de notorietate și imagine proiectelor dezvoltate în acest domeniu. Schimbarea naturii diplomației, însă, pe care nu o considerăm supraestimată, cu atât mai mult dacă ținem cont de actualele evoluții și contexte la nivel internațional, determină **îndreptarea atenției asupra parteneriatelor dintre nivelul statal și cel non-statal**, în situația în care putem observa o **interdependență din ce în ce mai accentuată între cele două nivele**, în majoritatea domeniilor de acțiune și, implicit, în cel ce a făcut obiectul prezentului studiu.

Studiul acestor tipuri de colaborări, al parteneriatelor concrete desfășurate între cele două părți în cadrul diverselor forme de manifestare a diplomației culturale a unui stat, este important pentru a putea evalua și aprecia **rolul tuturor actorilor implicați în dezvoltarea acestui domeniu și eficientizarea sa în direcția atingerii rezultatelor urmărite**. Limitări există, la fel ca în orice alt sector, însă acestea trebuie depășite prin identificarea celor mai bune soluții și adoptarea celor mai eficiente modele. La rândul său, studiul diplomației culturale, în general, este important pentru a identifica instrumentele și alternativele cele mai eficiente în soluționarea sau prevenirea unor amenințări globale din ce în ce mai diverse și complexe. Actorii statali au înțeles acest aspect și importanța sa pe scena internațională din ce în ce mai mult în ultimele decenii, în timp ce actorii non-statali se preocupă și ei sporit de chestiunile privind dialogul intercultural, multiculturalismul, multilateralismul ș.a., ca elemente esențiale în desfășurarea relațiilor internaționale. În aceeași măsură este necesară încurajarea colaborărilor dintre cele două părți, iar prin abordarea adoptată în lucrarea de față s-a urmărit tocmai **aprofundarea acestei dimensiuni, aducerea sa în prim-planul dezbaterilor publice**, de ce nu, și **încurajarea în direcția dezvoltării acestui tip de parteneriate** pentru o diplomație culturală mai eficientă, fie că vorbim despre cazul particular al României sau al altor state.

Din acest punct de vedere, considerăm că rezultatul prezentei cercetări aduce un element inovator studiului diplomației culturale ca parte integrantă a politicilor externe elaborate de actorii internaționali, prin analiza parteneriatelor stat - ONG-uri în acest domeniu. Începând de la **identificarea prezenței acestor parteneriate în cadrul diverselor proiecte de diplomație culturală**, la **evaluarea oportunității încheierii unui astfel de parteneriat**, la **etapele acestuia**,

sau la **aportul adus de încheierea unui parteneriat public-privat rezultatelor finale evaluate în cadrul unui proiect de diplomație culturală**, toate aceste elemente ne-au sprijinit în stabilirea răspunsurilor la cele două mari întrebări de cercetare.

Astfel, ca urmare a cercetării calitative desfășurate, a analizei de conținut a interviurilor obținute de la reprezentanții institutelor culturale române din statele ce au făcut obiectul studiului de caz, precum și în urma analizelor narative sau de discurs pe care le-am desfășurat pe parcursul activității de redactare a prezentei lucrări; luând în calcul și elementele de abordare cantitativă manifestată în stabilirea eșantionului de patru state analizate și 20 de destinatari pentru adresarea interviului de 10 întrebări, definirea etapelor și a tipurilor de parteneriate desfășurate între cele două nivele reprezentative pentru domeniul diplomației culturale, și anume nivelul statal și cel non-statal, am observat și definitivat următoarele aspecte concluzive:

- Studiul literaturii de specialitate și al unei serii de documente relevante în domeniul nostru de interes ne-au confirmat, indubitabil, **importanța domeniului diplomației culturale în cadrul mai larg al relațiilor internaționale**.
- Acesta îi oferă cititorului o **viziune mai clară atât asupra domeniului diplomației culturale**, în ansamblul său, cât și asupra importanței colaborării dintre stat și actorii non-statali, în speță organizațiile neguvernamentale, în domeniul susmenționat.
- De asemenea, considerăm că poate fi apreciată și **plusvaloarea** pe care colaborarea dintre cele două părți o aduce **la nivelul comunităților direct beneficiare, al guvernelor** statelor care dezvoltă astfel de parteneriate și, nu în ultimul rând, **la nivelul comunității internaționale**.
- De asemenea, am analizat **poziția României** în acest context, al dezvoltării diplomației culturale, și în ce măsură este prezentă această dimensiune culturală în politica noastră externă începând cu cea de a doua jumătate a secolului XIX și până în prezent.
- La finalul acestui raport de cercetare, considerăm relevant să subliniem încă o dată faptul că identificarea celor mai eficiente modalități de **cooperare și apropiere între actorii internaționali**, astfel încât **acțiunile acestora să devină cât mai predictibile**, este de o importanță deosebită. Un mediu internațional complex și aflat în continuă schimbare necesită o cooperare consolidată între o gamă complexă de actori, care acționează în direcția unor obiective comune.
- Prin folosirea interviului ca tehnică și instrument de cercetare, am putut observa care sunt modalitățile concrete de colaborare între cele două tipuri de actori. *Am răspuns, astfel, la principalele întrebări de cercetare, în primul rând subliniind implicarea concretă a ONG-urilor în acțiunile de diplomație culturală, de la punerea la dispoziție a expertizei deținute într-un anume domeniu integrat sectorului cultural, la pledarea pentru punerea*

pe agendă a unui subiect relevant aparținând acestui domeniu – cum ar fi problemele privind protejarea patrimoniului cultural, la organizarea propriu-zisă a evenimentelor cu caracter cultural, la asigurarea de resurse umane specializate în domeniu sau chiar de fonduri necesare pentru dezvoltarea unui proiect de diplomație culturală, la participarea și exprimarea punctelor de vedere în cadrul unor conferințe sau congrese organizate la nivelul instituțiilor și al organizațiilor internaționale - cum este cazul Organizației Internaționale a Francofoniei, sau pur și simplu la asigurarea cadrului prielnic dezvoltării dialogului intercultural între comunități. În al doilea rând, studiul de față ne-a ajutat în identificarea principalelor forme pe care le poate lua un parteneriat stat - ONG-uri în domeniul diplomației culturale, după cum urmează: parteneriate instituționale, parteneriate informale, parteneriate pe termen lung sau parteneriate oficiale, parteneriate punctuale sau ad-hoc, parteneriate bilaterale și parteneriate multilaterale.

În mod evident, cercetarea de față, cu toate răspunsurile obținute, este una perfectibilă. Ceea ce nu am reușit să surprindem în prezenta lucrare este, probabil, **o poziție mai concretă din partea nivelului non-statal asupra a ceea ce reprezintă pentru acesta conceptul de diplomație culturală și asupra modului în care sunt percepute colaborările și parteneriatele încheiate cu autoritățile de stat în domeniu.** Cauzată și de contextul pandemic și de măsurile restrictive ce au afectat semnificativ, uneori până la întrerupere, activitatea sectorului cultural, cercetarea de față a fost oarecum privată de un *feedback* din partea acestui nivel, non-statal. Astfel, considerăm **necesară și de un interes prioritar continuarea acestei activități în perioada post-doctorală, în direcția completării subiectului tratat și din această perspectivă.**

De ce a fost, însă, relevantă identificarea răspunsurilor la întrebările de mai sus? Pentru a **sublinia și a reconfirma faptul că multilateralismul este unul dintre elementele centrale ale actualelor relații internaționale, iar abordarea din această perspectivă a oricăruia dintre domeniile asociate relațiilor internaționale aduce un plus de valoare rezultatelor obținute.** Același este și cazul diplomației culturale, o dimensiune foarte importantă a manifestării „puterii inteligente” a actorilor internaționali, ce poate asigura adesea soluții la amenințările și riscurile globale, fie și pe termen lung. **Diplomația culturală are capacitatea de a contribui la asigurarea unui mediu predictibil și stabil pe scena internațională, iar actorii non-statali, în acest caz, au capacitatea de a contribui la dezvoltarea și promovarea unei eficiente diplomații culturale.**